

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

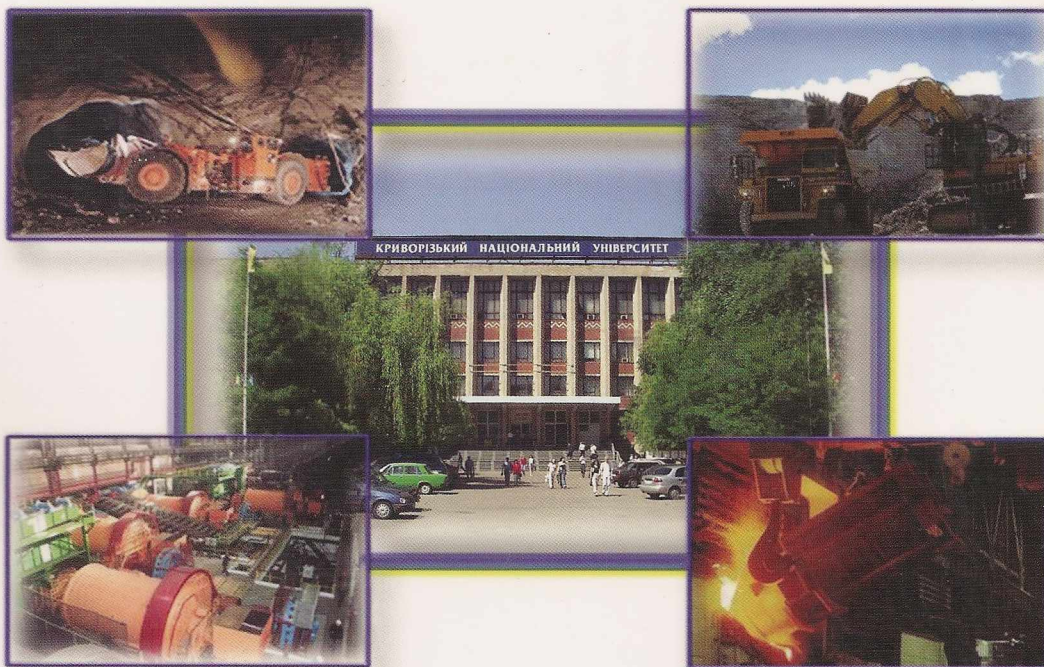
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Т о м 2

22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 821.161.2.09

М. В. ВАРДАНЯН,

канд. філол. наук, помічник директора,

ст. викладач кафедри змісту і методики початкового навчання

Криворізького педагогічного інституту

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

pm_rectora@kdpu.edu.ua

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА У РОМАНАХ-УТОПІЯХ В. ВИННИЧЕНКА

The article investigates the novels-Utopia by V. Vynnychenko and deals with the problem of society reconstruction in the writer's system of conceptual and stylistic searchings.

Романи В. Винниченка 30-40-х рр. ХХ ст. – яскраве й водночас малодосліджене мистецьке явище української культури. Їхнє вивчення пов'язано з науковими і практичними завданнями розв'язанні актуальних суспільних питань, обґрунтуванні теоретичних основ дослідження жанрово-стильових особливостей романів, написанні історії української прози 30-40-х років ХХ ст.

Означений період творчості В. Винниченка є, по-суті, не розглянутим. Серед найбільш ґрунтовних праць традиційно називаються «Володимир Винниченко та його доба» Г. Костюка, «Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості» В. Панченка, «Неопубліковані романи Володимира Винниченка» С. Погорілого, «Пророк не своєї вітчизни. Експатріанський «метароман» Володимира Винниченка» Г. Сиваченко.

Метою цієї наукової розвідки є вивчення проблеми перебудови суспільства романів-утопій «Вічний імператив», «Лепрозорій», «Нова Заповідь», «Слово за тобою, Сталіне!» у системі концептуально-стильових пошуків В. Винниченка, які пов'язані з еволюцією жанрових уподобань, визріванням ідеї конкордизму у ранніх творах до романів-утопій.

Своєрідність т. зв. Винниченкового періоду «муженського сидіння» полягає у тому, що митець штучно ізолюється від культурного, політичного, літературного життя, втрачає можливість широко друкуватися, бути зрозумілим і почутим. Крім того, цей період життя письменника-мислителя, громадського діяча постав логічним завершенням діяльності й творчості, коли всі інтенції вилилися у слово, за допомогою якого автор вибудував модель людини й суспільства, що мають прийти на зміну світових воєн, загарбницьких зазіхань, загрози тотального самознищення. Філософське осмислення явищ навколишньої дійсності знайшло своє вираження в останніх романах «Вічний імператив», «Лепрозорій», «Нова Заповідь», «Слово за тобою, Сталіне!» та праці «Конкордизм. Система будування щастя».

Провідною тенденцією Винниченкової думки 30–40-х рр. ХХ ст. є осмислення суспільних процесів. Письменник-політик пропонував альтернативу кризі. Якщо в романах 1911–1917 рр. («Рівновага», «Заповіт батьків», «Божки», «По-свій», «Чесність з собою») митець намагався змінити мораль суспільства, не змінюючи саме суспільство, то кожен наступний роман є спробою переустаткувати суспільство на нових засадах – ідеях конкордизму, колектократії. Автор торкається сфери *суспільних цінностей, сфокусованих на образах ідеалу* – ідеальний керманіч, нова людина, гармонійні стосунки особистості й колективу, ідеальний суспільний устрій.

За способом художнього моделювання світу В. Винниченко наближується до утопістів. Стало недостатньо викриття вад капіталістичного і соціалістичного устроїв. На переконання автора, світу загрожує ядерний апокаліпсис, його роздирають війни, розруха, духовна криза. Тому людство потребує кардинальних способів вирішення цих загальнолюдських проблем. Вихід із глобально загрозового становища людства письменник убачав у прийнятті його соціально-політичної концепції.

У романах «муженської доби» митець вдається до створення власних моделей гармонійного суспільства, що, на переконання автора, упорядкують хаос того часу. Він пропонує модель безкласового суспільства. Звертаючись до міфологічних уявлень про «загублений рай», архетипів «Великої матері», «матінки природи», першорядну роль у ньому митець відводив узгодженню інтересів людини й природи, що зумовить спільність інтересів,

спільну власність та позбавить людство потреби воювати. Нова мораль у такому суспільстві не передбачає примусу й панування. Останнім акордом конкордистської програми, на переконання письменника, повинно стати створення «Федеративної Республіки Землі».

Моделюючи суспільство на засадах колектократії, В. Винниченко вважав, що це дасть змогу знищити причини соціальної нерівності (експлуатацію праці, адже робітник буде водночас і власником установи), сприятиме заснуванню кооперативів у всіх сферах людської діяльності та ліквідує перегони між Америкою та СРСР за панування над світом, бо такі перегони – причина розгортання «холодної війни», масового озброєння.

У творах В. Винниченко моделював образи активних борців за перебудову світу. Водночас його концепція людини має певний розвиток. Герої романів 1911–1917 рр. переконані, що зможуть змінити світ на «соціалістичному ґрунті». Вони піддають сумніву модель буття. Акцентується морально-етичний аспект соціалістичної програми. Романи того періоду здебільшого були психологічними, з життя тогочасної інтелігенції. Митець зосереджувався в цих творах на розкритті внутрішніх конфліктів персонажів, розколотості їхнього світу, який розривається між розумом та інстинктами (почуттями), між проголошеними ідеалами та життєвими буднями. В. Винниченко порушує проблеми спадковості, пробного шлюбу, відповідальності.

Натомість у романах «муженської циклу» майже відсутня любовна інтрига. Митець аналітично дивиться на культуру і націю, прагнучи усвідомити мету людського існування – щастя – з глобальних позицій. На зміну героям-ніцшеанцям попередніх романів (Вадиму Стельмашенку з дилогії «Божки», «По-свій», Мирону Купченку з «Чесності з собою») приходять культурні герої (рівною мірою ними виступають як чоловіки, так і жінки), здатні віднайти придатну до життя філософію. Вони можуть не лише позиціонувати світу, а й знайшли спосіб гармонізувати його, здатні поєднати соціальне визволення та національне відродження, колективне й індивідуальне.

Герої-ідеологи, як носії авторського ідеалу, є взірцями «нової людини». Зображуючи їх як сформованих особистостей, носіїв певного комплексу ідей, автор включає персонажів у сюжет, де проблеми вирішуються на рівні вчинків і дискусій героїв. Їхніми очима бачимо соціальну дійсність. Ідеться про активну позицію героя, його відповідальність не лише за своє особисте життя, а і за долю світу.

Власне винниченківський тип культурного героя має риси індивіда узгодженого з природою та освіченого. «Чесність з собою» є рисою його внутрішньої гармонії: узгодивши свої особисті вчинки зі словами, він здатний протистояти недосконалостям світу. А перемога такого героя-ідеолога є запорукою національного відродження та збереження всього людства. Тому образи Винниченкових героїв тяжіють до концепції надлюдини як ідеального носія усього досконалого, героя міфів про напівбогів. У Винниченкових героїв ідея надлюдини виливається в соціально-утопічну ідею ошчасливлення людства на засадах колектократії, конкордизму.

В. Винниченко – один із тих українських письменників, постать якого цікавить дослідників різних галузей. Він не боявся говорити про наболіле у суспільстві, виносити на обговорення власні ідеї перебудови суспільства, бути щирим у своїх творах, щоденниках, особистому житті. Сповідуючи утопічні ідеї перебудови світу, він пропонував шляхи виходу із кризової ситуації, усунення війни як засобу розв'язання конфліктів, становлення соціально справедливого суспільства. Такими масштабними проектами він урізноманітнив жанрову форму роману. Письменник використав цілий спектр художніх засобів, наситив свою романістику багатьма новаторськими конструктами, що робить її помітною у романному потоці ХХ ст. А гуманістичне спрямування творів, їхній аксіологічний характер у постановці суспільних питань робить його твори актуальними у наш час і вартими уваги науковців.